

Data przesłania artykułu: 19 X 2022
Data przyjęcia artykułu do druku: 13 XII 2022
DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/AKZ.2022.007>

JAROSŁAW STULCZEWSKI

(Towarzystwo Przyjaciół Zduńskiej Woli,
Archiwum Zakładowe Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi)

ZBIGNIEW EWALD TOBJAŃSKI (1932–2015)

Aparatczyk, archiwista, działacz, publicysta i regionalista

Słowa kluczowe

Tobjański Zbigniew, działacze PZPR, archiwiści polscy, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Zduńska Wola, Dłutów

Keywords

Tobjański Zbigniew, community party activists, Polish archivists, Polish United Workers Party, Zduńska Wola, Dłutów

Jarosław Stulczewski, doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, absolwent studiów archiwistycznych w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zawodowo związany z Łodzią (kierownik Archiwum Zakładowego Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi), naukowo ze Zduńską Wolą (prezes Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Zduńskiej Woli). Jego zainteresowania naukowe koncentrują się na archiwistyce i dziejach regionu łódzkiego w XX w. Autor licznych artykułów naukowych, edycji źródłowych oraz monografii, m.in. *Dzieje Banku Spółdzielczego w Szadku 1906–2016* (Szadek 2016) oraz *Stanisław Fuks (1922–1984). Biografia pioniera polskiej archiwistyki filmowej* (Zduńska Wola 2017).

E-mail: jaroslaw.stulczewski@o2.pl

ORCID ID: 0000-0002-8355-3975

Streszczenie

Zbigniew Tobjański od najmłodszych lat był zaangażowanym działaczem organizacji młodzieżowych ZHP i ZMP. Ukończył Technikum Handlowe w Pabianicach. Od 1954 r. był członkiem PZPR i pracował w aparacie partyjnym. W latach 1956–1964 pełnił funkcję komendanta Hufca ZHP w Łasku. W 1972 r. obronił pracę magisterską o osadnictwie czeskim w Żelowie na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Od 1972 r. był dyrektorem Archiwum Państwowego miasta Łodzi i Województwa Łódzkiego. W latach 1977–1990 jako kierownik kierował pracami Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Sieradzu. Tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie historii uzyskał w roku 1991 na podstawie dysertacji *Ludność czeska na ziemiach polskich w XVIII–XX w.* Z jego inicjatywy zawiązało się Towarzystwo Miłośników Dłutowa, którego w latach 1995–2012 był prezesem. Publikował artykuły w prasie czeskiej poświęcone osadnictwu czeskiemu w centralnej Polsce. Był autorem wielu opracowań o charakterze regionalnym, w szczególności dotyczących byłego województwa sieradzkiego i dziejów Dłutowa.

Summary

Zbigniew Ewald Tobjański (1932–2015). Communist official, archivist, activist, columnist and regionalist

Zbigniew Tobjański was a committed activist in the Polish Scouting and Guiding Association (ZHP) and the Union of Polish Youth (ZMP) organizations from an early age. He graduated from the Commercial Technical School in Pabianice. From 1954 he was a member of the Polish United Workers Party and worked in the party apparatus. In 1956–1964 he served as commander of the Polish Scouting and Guiding Association district in Łask. In 1972, he defended his master's thesis on Czech settlements in Żelów at the Faculty of Philosophy and History of the University of Wrocław. Since 1972, he was director of the State Archives of the City of Łódź and Łódź Province. From 1977 to 1990, as head, he directed the work of the Archives of the Provincial Committee of the Polish United Workers Party in Sieradz. He received his doctorate in history in 1991 on the basis of a dissertation entitled "Czech Population on Polish Lands in the Eighteenth and Twentieth Centuries". It was on his initiative that the Dłutowo Lovers Society was established, of which he was president from 1995 to 2012. He published articles in the Czech press on Czech settlement in central Poland. He was the author of many studies of a regional nature, particularly on the former Sieradz province and the history of Dłutowo.

Celem artykułu jest ukazanie życia i działalności Zbigniewa Tobjańskiego. Wywodził się z nizin społecznych, będąc początkowo działaczem młodzieżowym. Tobjański był nie tylko aktywistą życia społecznego, ale także zaangażowanym działaczem i pracownikiem komunistycznego aparatu partyjnego. Jego żywiołowość była w znaczący sposób skierowana jednak w stronę historii i pracy naukowo-publicystycznej archiwisty, później regionalisty.

Ukończył studia historyczne, a od 1972 r. był na stałe związany z archiwistyką. Analizując życie i działalność Tobjańskiego, trzeba szczególnie wyróżnić trzy aspekty jego aktywności: pracę w służbie archiwalnej – państwowej i partyjnej, zainteresowania problematyką osadnictwa czeskiego w centralnej Polsce, działalność regionalistyczną i publicystyczną na rzecz własnego regionu, w tym w szczególności miejsca, z którego pochodził. Tekst zwraca uwagę na pracę zawodową Tobjańskiego, jego błyskotliwą karierę, ale podkreśla także niesione przez niego istotne zasługi na rzecz regionalizmu.

Zbigniew Ewald Tobjański był ostatnim z dzieci Romana i Lucyny z Olzewskich. Przyszedł na świat 14 VII 1932 r. w Mierzącce Małej w powiecie łaskim¹. Jego ojciec po powrocie z frontu I wojny światowej podjął pracę w zawodzie gajowego w lasach majątku stanowiącego własność łódzkiego fabrykanta Karola Rajmunda Eiserta. Krótko po narodzinach Tobjańskiego, 2 IX 1932 r. jego ojciec został przypadkowo zabity podczas wykonywania obowiązków w miejscowym lesie². Jeszcze w roku 1932 matka z czworgiem małych dzieci – córką Zenoną i trzema synami: Jerzym, Mieczysławem Leonem i Zbigniewem Ewaldem – przeprowadziła się z gajówki Mierzącka do pobliskiego Dłutowa. We wrześniu 1939 r. Tobjański rozpoczął naukę w pierwszej klasie szkoły powszechnej, jednak po dwóch miesiącach placówkę zamknęły niemieckie władze³. W czasie okupacji razem ze swoim rodzeństwem pracował na rzecz gospodarki okupanta. Początkowo z miejscowych pól zbierał zioła, następnie został zapędzony do zbierania kamieni polnych. Kolejnym etapem jego przymusowej i ciężkiej pracy było posługiwanie razem z matką i najstarszą siostrą w miejscowym majątku ziemskim Eisernerta, który objął w zarząd komisaryczny Johann Mann. Ten czas po latach Tobjański wspominał:

Rodzaje prac były różne, np. pielenie roślin (w tym roślin do wyrobu gumy). Trzeba było uważać, aby nie ściąć haką tej miękkiej rośliny. Na polach zbieraliśmy ziemniaki. Trzeba było się bardzo spieszyć, by wybierać ze swego odcinka, zanim ponownie nadjedzie koparka. Najcięższa dla dzieci była praca przy młockarni lub przy stawianiu stogów. Podawanie snopków zboża nie należa-

¹ Akta osobowe Zbigniew Tobjański 10.11.1972–15.02.1977 dyrektor WAP w Łodzi, Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

² Roman Tobjański miał zostać postrzelony śmiertelnie przez polującego nielegalnie Stefana Sęcio, mieszkańca osady młynarskiej Depcik. Zob. „Dłutowskie korzenie. W przestworzach i na morzu”, 17.

³ *Sieradzkie Pokolenia* 4 (1999): 13.

ło do łatwych. Pracowaliśmy od wczesnego rana do wieczora z półgodzienną przerwą na obiad. Posiłek składał się zazwyczaj z zalewajki lub zupy mącznej na wodzie. [...] Do wyjątkowo brutalnych w gminie należał [...] Johann Mann. Z byle powodów potrafił dotkliwie pobić niejednego robotnika majątku⁴.

Po zakończeniu wojny, w maju 1945 r. wstąpił do Związku Harcerstwa Polskiego (ZHP). Związał się z tą organizacją na wiele lat. Prowadził kolejno drużynę zuchową (w latach 1946–1950) i harcerską w Dłutowie (w latach 1950–1953). W okolicznych miejscowościach Wadlewie i Ślądkowicach był organizatorem drużyn harcerskich. Ponadto z uczącej się młodzieży w Pabianicach, a pochodzącej z terenu gminy Dłutów, utworzył i prowadził drużynę starszoharcerską⁵. Po latach wspominał: „Zrodził się u mnie *fanatyzm harcerek*, który trwał przez długie lata. Postanowiłem zorganizować harcerstwo w okolicznych wsiach. Powstała drużyna w Wadlewie, a następnie w Ślądkowicach. W ten sposób szczerp harcerek”⁶.

W latach 1945–1949 uczęszczał do Szkoły Podstawowej w Dłutowie, gdzie był jednym z pierwszych organizatorów Związku Młodzieży Polskiej (ZMP), w którym pełnił kolejno funkcje: przewodniczącego Koła, wiceprzewodniczącego Zarządu Szkolnego i przewodniczącego Zarządu Gminnego⁷.

Naukę kontynuował w Technikum Handlowym w Pabianicach, dojeżdżając codziennie 12 km do szkoły średniej z Dłutowa. Ucząc się, jednocześnie podjął pracę zarobkową jako referent produkcji w pabianickich Okręgowych Zakładach Mleczarskich (1951–1952). Następnie był zatrudniony na stanowisku kierownika Oddziału Ligi Lotniczej w Pabianicach. W 1953 r. ukończył szkołę, uzyskując maturę jako technik ekonomista. Tym samym zaangażował się do pracy w Szkole Podstawowej w Dłutowie w charakterze nauczyciela. Jednak jeszcze w październiku tego samego roku został powołany do odbycia zasadniczej służby wojskowej w Strzelcach Opolskich⁸.

Do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) Tobjański wstąpił 6 VIII 1954 r.⁹ Został II sekretarzem Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR

⁴ Tobjański, „Okupacyjna młodość w Dłutowie”, 19–21.

⁵ *Sieradzkie Pokolenia* 4 (1999): 13.

⁶ Tobjański, „Nasze harcerekskie lato”, 9.

⁷ „Zbigniew Tobjański – archiwista”, 9.

⁸ Akta osobowe Zbigniew Tobjański 10.11.1972–15.02.1977 dyrektor WAP w Łodzi, Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

⁹ Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Łodzi, 39/1063/0/8/3217: 8.

we wspomnianej jednostce wojskowej, a dodatkowo w trakcie odbywania swojej służby wojskowej był również przewodniczącym Zarządu ZMP (1953–1955). Służbę ukończył w stopniu kaprała¹⁰.

Następnym etapem jego pracy i kariery było zatrudnienie w aparacie partyjnym. Na aktywistę wyrósł, działając dotychczas w upartyjnionej organizacji młodzieżowej. To było podstawą, że 1 X 1955 r. został oddelegowany do pracy w Komitecie Powiatowym PZPR w Łasku jako instruktor. W czerwcu roku kolejnego był przeniesiony do Zarządu Powiatowego ZMP, gdzie pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego aż do rozwiązania organizacji. W 1956 r. Tobjański wstąpił w związek małżeński z pochodzącą z Pabianic Zdzisławą Borkowską. Małżonkowie doczekali się córki Hanny¹¹.

Za dobrą i aktywną pracę w łaskiej organizacji partyjnej został wybrany do Plenum i Egzekutywy Komitetu Powiatowego PZPR w Łasku. Według przełożonych był niezwykle aktywny w pracy partyjnej, działając w Komisji Młodzieżowej Komitetu Powiatowego PZPR. Ponadto brał czynny udział w pracach Komisji Ideologicznej przy łaskim Komitecie Powiatowym jako jej przewodniczący. Każdorazowo wysyłany przez swoich przełożonych z łaskiego Komitetu w teren starał się zadania wykonywać jak najlepiej, ku zadowoleniu kierownictwa instancji powiatowej. W zakończeniu opinii wydanej przez Zygmunta Michalskiego, I sekretarza Komitetu Powiatowego PZPR w Łasku, czytamy: „Jest zdyscyplinowanym towarzyszem, cieszącym się sympatią i uznaniem w środowisku, w którym pracuje”¹².

Od 1 XI 1956 r. do 15 XI 1964 r. był komendantem Hufca ZHP w Łasku. Za jego komendantury uzyskano lokum na własny ośrodek szkoleniowy w Brzeskach koło Sędziejowic. Jednak budynek ten (były dworek) był mocno zdeprawowany i wymagał gruntownego remontu. Wszystkie niezbędne prace adaptacyjne wykonali latem 1962 r. łascy harcerze. W budynku urządzono m.in. pomieszczenia magazynowe oraz kuchenne, a ogród przeznaczono na lokalizację obozów i biwaków. Harcerze również własnym sumptem wybudowali w 1964 r. na terenie Łasku tzw. stanicę harcerską¹³.

¹⁰ Akta osobowe Zbigniew Tobjański 10.11.1972–15.02.1977 dyrektor WAP w Łodzi, Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

¹¹ Jagusiak, „Dr Zbigniew Tobjański”, 9; Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Łodzi, 39/1063/0/8/3217: 39, 43.

¹² Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Łodzi, 39/1063/0/8/3217: 6.

¹³ Pietrzak, „Działalność harcerstwa w Łasku”, 104–5.

Tobjański dał się poznać jako inicjator różnych akcji na rzecz najmłodszych. Był organizatorem 17 obozów i zimowisk. Ponadto przez wiele lat pełnił różne funkcje organizacyjne w harcerstwie: członek Chorągwi Ziemi Łódzkiej (1960–1962), członek Powiatowej Rady Przyjaciół Harcerstwa w Łasku (1964–1969), członek Powiatowej Rady Przyjaciół Harcerstwa w Łęczycy (1969–1972), członek Komendy Chorągwi Sieradzkiej (1975–1986), członek Środowiskowego Kręgu Instruktorskiego w Kolumnie (1980–1986). W ostatnim czasie był członkiem Kręgu Seniorów przy Komendzie Hufca ZHP w Łasku¹⁴.

Fot. 1. Zbigniew Tobjański, 1970. Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Łodzi, 39/1063/0/8/3217: 37

Od 15 XI 1964 r. do marca 1968 r. pełnił funkcję kierownika Powiatowego Ośrodka Propagandy Partyjnej (POPP) przy Komitecie Powiatowym PZPR w Łasku¹⁵. Należał do wyróżniających się kierowników POPP w województwie łódzkim. Komitet Wojewódzki PZPR w Łodzi, biorąc pod uwagę dotychczasowe wyniki aktywności partyjnej Tobjańskiego, rekomendowała go w marcu 1968 r. na stanowisko sekretarza propagandy Komitetu Powiatowego PZPR w Łęczycy. Po uzyskaniu zgody Wydziału Organizacyjnego Komitetu Centralnego PZPR Tobjański z dniem 13 III 1968 r. objął proponowane mu stanowisko¹⁶. Nie był jednak tym rozwiązaniem w pełni usatysfakcjonowany. Łęczycza nie należała do dużych ośrodków miejskich a Tobjański był jedynym żywicielem swojej trzyosobowej rodziny. Jego żona nie pracowała, zajmując się poważnie chorą dwunastoletnią córką bez wsparcia dalszej rodziny w pobliżu. W sierpniu 1969 r. władze partyjne, zważywszy na sytuację rodzinną Tobjańskiego, zgodziły się przenieść go do pracy na równorzędnym stanowisku w Komitecie Miejskim PZPR w Zduńskiej Woli¹⁷. Obowiązki objął w październiku tego samego roku.

¹⁴ Ibid., 104.

¹⁵ Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Łodzi, 39/1063/0/8/3217: 11, 13.

¹⁶ Ibid., 18, 20.

¹⁷ Ibid., 23–6.

W Zduńskiej Woli Tobjański zamieszkał z rodziną na stałe. Otrzymał mieszkanie w bloku przy ul. Kilińskiego. Pracując zawodowo, jednocześnie studiował zaocznie na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu. Pracę magisterską o osadnictwie czeskim w Zelowie obronił 29 II 1972 r., uzyskując tytuł magistra historii¹⁸. Fascynacja problemami osadnictwa czeskiego na ziemiach polskich doprowadziła do jego współpracy z zelowskim oddziałem Towarzystwa Kulturalnego Czechów i Słowaków w Polsce¹⁹. W tym zakresie od 1973 r. publikował artykuły w prasie czeskiej poświęcone osadnictwu czeskiemu w centralnej Polsce (zwłaszcza w okolicach Zelowa), głównie w miesięczniku „Život”. W 1987 r. był współautorem wydanej przez Urząd Miasta i Gminy w Zelowie książki *Zarys dziejów Zelowa*, która poświęcona została historii miasta zbudowanego przez osadników czeskich. Jego praca nad odtwarzaniem przeszłości owocowała w postaci licznych artykułów ukazujących się w prasie lokalnej²⁰.

W końcu października 1972 r. Egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Łodzi odwołała Tobjańskiego ze stanowiska sekretarza propagandy w Komitecie Miejskim PZPR w Zduńskiej Woli²¹. Dostrzegając jego doświadczenie w zakresie organizacji pracy i kierowania zespołem ludzi oraz fakt ukończenia studiów historycznych ze specjalnością archiwistyka, Komitet Wojewódzki PZPR wyraził zgodę na przeniesienie Tobjańskiego do pracy poza aparat partyjny, jednocześnie nominując go do zaangażowania z dniem 10 XI 1972 r. w Archiwum Państwowego miasta Łodzi i Województwa Łódzkiego w Łodzi²². Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych Leon Chajn powierzył mu stanowisko dyrektora łódzkiego archiwum, na którym zastąpił dotychczas urzędującego Władysława Błaszczyka²³. Decyzją Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie w okresie 10–20 XI 1972 r. był oddelegowany do

¹⁸ Akta osobowe Zbigniew Tobjański 10.11.1972–15.02.1977 dyrektor WAP w Łodzi, Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

¹⁹ Od 1985 r. Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Czech i Słowaków w Polsce, od 1996 r. – Towarzystwo Słowaków w Polsce. Jego władze naczelne mieszczą się w Krakowie.

²⁰ „Pasje doktora Tobjańskiego”, 5.

²¹ Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Łodzi, 39/1063/0/8/3217: 47.

²² Zgodnie z uchwałą Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Łodzi z dnia 22 I 1973 r. – stanowisko dyrektora łódzkiego archiwum państwowego zostało wycofane z tzw. nomenklatury. Zob. Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Łodzi, 39/1063/0/8/3217: 3.

²³ *Ibid.*, 44.

Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Gdańsku, gdzie pod okiem tamtejszego dyrektora Czesława Biernata zapoznawał się ze specyfiką prac archiwalnych, zarówno od strony zarządzania, jak i merytorycznego opracowywania zasobu. W tym czasie do zakresu obowiązków Tobjańskiego należało kierowanie całokształtem prac archiwum łódzkiego oraz podległych jednostek terenowych (Oddziałem w Sieradzu i Ekspozyturą w Pabianicach)²⁴. W dniach 2–5 IX 1975 r. reprezentował Polskę podczas XVI Międzynarodowej Konferencji Okrągłego Stołu Archiwów w Kijowie. W 1976 r. przygotował i opublikował drukiem sześć opracowań w formie broszurowej, dotyczących zasobu archiwów państwowych działających na terenie województwa łódzkiego, w granicach sprzed 1975 r. Zestawienie to otwiera opracowanie zatytułowane *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Łodzi (1926–1976)*, z którego dowiadujemy się, że ówczesny zasób łódzkiego archiwum liczył 8450 mb. akt i składał się z 730 tys. jednostek aktowych pogrupowanych w 853 zespołach archiwalnych. W tym samym roku na łamach biuletynu Stowarzyszenia Archiwistów Polskich „Archiwista” ukazał się jego artykuł zatytułowany *Kształcenie pracowników państwowej służby archiwalnej w Polsce*. Pracując w łódzkim archiwum państwowym, w 1973 r. podjął dodatkowe zatrudnienie jako nauczyciel historii w szkole średniej dla pracujących. Od 1979 r. był członkiem ORMÓ²⁵.

W połowie lutego 1977 r. powrócił do pracy w aparacie partyjnym. Został kierownikiem Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Sieradzu, mieszczącego się na placu Wojewódzkim 1 (I piętro). Na tym stanowisku pracował nieprzerwanie do stycznia 1990 r., kiedy decyzją uczestników XI Zjazdu PZPR partia uległa rozwiązaniu. W związku z likwidacją sieradzkiego Komitetu Wojewódzkiego PZPR przeszedł na emeryturę i oddał się pracy publicystycznej i społecznej. W okresie pracy w sieradzkim Komitecie Tobjański opracował, a następnie wydał drukiem książkę *Władze Wojewódzkiej Organizacji PZPR w Sieradzu w latach 1975–1986*. Praca ta wobec zniszczenia lub upłynięcia z biegiem czasu licznych ciekawych dokumentów Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Sieradzu, w tym znacznej większości akt osobowych pracowników, jest dziś niezwykle cennym źródłem informacji dla historyków, zwłaszcza Instytutu Pamięci Narodowej.

W zainteresowaniach badawczych Tobjańskiego oprócz osadnictwa czeskiego były także dzieje ruchu młodzieżowego, ze szczególnym uwzględnieniem

²⁴ Akta osobowe Zbigniew Tobjański 10.11.1972–15.02.1977 dyrektor WAP w Łodzi, Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

²⁵ „Inwentarz archiwalny”.

niem terenów byłego województwa sieradzkiego. W okresie 1977–1978 był organizatorem Komisji Historycznej Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej w Sieradzu²⁶, wchodząc w skład jej Prezydium jako sekretarz. Pełnił także funkcję redaktora wydawanego przez sieradzką organizację Biuletynu Komisji Historycznej Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej (od 1986 r. wydawany jako „Biuletyn Wojewódzkiej Komisji Historycznej Ruchu Młodzieżowego”). W latach 1977–1989 wydano w sumie 13 numerów²⁷. Po zmianach społeczno-gospodarczych działań w powstałym w 1990 r. Stowarzyszeniu Historycznym „Pokolenia” jako organizacji sukcesyjnej po Komisji Historycznej RW FSZMP, będąc jego przewodniczącym. Stowarzyszenie było organizatorem m.in. corocznych dwudniowych biwaków w ośrodku w podsieradzkiej Rudzie²⁸. Do jego podstawowych zadań statutowych należało: praca na rzecz młodzieży, w tym działalność wychowawcza, organizowanie wypoczynku i szkolenia; działalność wydawnicza w zakresie historii ruchu młodzieżowego; popularyzowanie historii organizacji młodzieżowych poprzez wystawy, prelekcje itp. Liczyło 55 członków i wydawało własny biuletyn informacyjny redagowany przez Tobjańskiego i ukazujący się pod tytułem „Sieradzkie Pokolenia”. W latach 1996–2004 ukazało się osiem jego numerów²⁹.

Od 1 VI 1985 r. wchodził w skład Delegatury Wojewódzkiej w Sieradzu Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi. W dniu 6 IX 1990 r. został jej wiceprzewodniczącym ds. badawczo-dokumentacyjnych³⁰. Wyniki swoich badań publikował w lokalnych gazetach: „Głos Robotniczy” (1973–1982), „Ekspres Ilustrowany” (1974–1975), „Ziemia Łęczycka” (1974), „Nad Wartą” (1981–1989)³¹.

Tobjański doktoryzował się w Instytucie Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie historii uzyskał w 1991 r. na podstawie dysertacji *Ludność czeska*

²⁶ W jej skład wchodziło 5 Rejonowych Komisji Historycznych FSZMP (Zduńska Wola, Wieluń, Łask, Poddębice, Błaszki).

²⁷ 1977 – 1 biuletyn (nr 1), 1978 – 3 biuletyny (nr 2–4), 1980 – 2 biuletyny (nr 5–6), 1982–1983 – 1 biuletyn (nr 7), 1983–1984 – 1 biuletyn (nr 8–9), 1985 – 1 biuletyn (nr 10), 1986 – 1 biuletyn (nr 11), 1987–1988 – 1 biuletyn (nr 12), 1989 – 1 biuletyn (nr 13).

²⁸ „Biwakowali z historią”.

²⁹ „Stowarzyszenie Historyczne «Pokolenia»”, 65; „Relacja Jana Pietrzaka”.

³⁰ Szymczak i Tobjański, „Z działalności Delegatury Wojewódzkiej”, 164.

³¹ Tobjański, *Bibliografia członków Stowarzyszenia Historycznego*.

na ziemiach polskich w XVIII–XX w., napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Janusza Żarnowskiego³². Pokłosiem zainteresowania sprawami polskich Czechów była wydana w 1994 r. książka *Czesi w Polsce*³³. Jest to opracowanie oparte na rozprawie doktorskiej Tobjańskiego, obejmujące tereny Śląska, Wielkopolski, byłego Królestwa Polskiego, Wołynia, Galicji, a także II Rzeczpospolitej i ziem polskich po 1945 r. W latach 1992–1998 swoje teksty publikował głównie na łamach pracy pabianickiej („Nowe Życie Pabianic”, „Gazeta Pabianicka”, „Kurier Pabianicki”).

Ważną sferą aktywności społecznej Tobjańskiego, zwłaszcza po przejściu na emeryturę, stała się działalność regionalistyczna. Jeszcze w 1977 r. zapisał się do Towarzystwa Przyjaciół Zduńskiej Woli, jednak nie wykazywał w nim większej aktywności. Z jego inicjatywy zawiązało się Towarzystwo Miłośników Dłutowa (TMD). Zebranie założycielskie miało miejsce 24 I 1995 r. Decyzją Sądu Wojewódzkiego w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 4 VII tego samego roku Towarzystwo zostało formalnie zarejestrowane³⁴. Działalność statutową TMD zainicjowało 26 VII 1995 r., a na prezesa wybrano wówczas Tobjańskiego. W dłutowskim towarzystwie regionalnym znaleźli się nauczyciele, działaczkę Koła Gospodyń Wiejskich, członkowie Ochotniczej Straży Pożarnej, pracownicy administracji rządowej i samorządowej, a także ludzie nauki wywodzący się z tego terenu. W początkowym okresie istnienia organizacja zrzeszała około 40 członków, z których ponad połowę stanowili mieszkańcy gminy Dłutów. Pozostałą grupę tworzyli dłutowianie mieszkający w Pabianicach, Łasku, Bełchatowie, Łodzi i w Zduńskiej Woli. W tym celu zorganizowano dwa koła terenowe (Pabianice, Łask)³⁵. W 2005 r. powołano koło młodzieżowe w dłutowskim publicznym gimnazjum. Za główne cele działalności TMD obrało sobie: krzewienie miłości do Dłutowa, pielęgnowanie narodowych i postępowych tradycji z przeszłości i bieżących osiągnięć, prowadzenie badań nad przeszłością miejscowości i gminy Dłutów³⁶.

Jednym z głównych celów Towarzystwa stała się działalność wydawnicza. Od 1997 r. corocznie rozpoczęto wydawanie czasopisma „Kronika Gminy Dłutów” pod redakcją Tobjańskiego (nakład: 100–250 egz.; format: A4, stron: 30–40). Członkowie TMD na stronach periodyku starali się prezentować wy-

³² „Ludność czeska na ziemiach polskich”. Nauka polska. Ludzie nauki”.

³³ Tobjański, *Czesi w Polsce*.

³⁴ Tobjański, „Obchody X-lecia TMD”, 8.

³⁵ Jagusiak, „Regionalizm ponadlokalny”, 58–60.

³⁶ „Towarzystwo Miłośników Dłutowa”.

niki swoich badań głównie na temat historii regionu, sylwetek i życiorysów osób szczególnie zasłużonych dla lokalnej społeczności. Jednym z ważniejszych opracowań wydanych przez organizację w 2004 r. była napisana przez Tobjańskiego monografia *Dzieje Dłutowa i wsi okolicznych (1398–2003)*, zawierająca szereg ciekawych informacji na temat przeszłości regionu dłutowskiego³⁷. Jak autor sam wspominał, do przygotowania tej pozycji skłoniło go:

Pochodzę z Dłutowa, dlatego oczywista jest chęć utrwalenia wszystkiego, co jest mi drogie. Jako przewodniczącemu Towarzystwa Miłośników Dłutowa – historykowi wypadało koniecznie zająć się przeszłością osady. Mam też moralny dług wdzięczności wobec matki – dłutowianki, która po śmierci ojca dużo czasu poświęciła, aby wychować małe dzieci; Jej to opracowanie dedykuję³⁸.

Tobjański prezesem Towarzystwa Miłośników Dłutowa pozostawał do sierpnia 2012 r. Do tego czasu pod jego redakcją wydano łącznie 14 numerów periodyku „Kroniki Gminy Dłutów”, który ukazuje się do dnia dzisiejszego³⁹.

Dorobek publicystyczny Zbigniewa Tobjańskiego liczy przynajmniej 254 publikacji, w tym 25 autorskich książek i broszur (jedna w języku czeskim), cztery prace zbiorowe oraz 225 artykułów, z czego 57 w języku czeskim⁴⁰. Dzięki Tobjańskiemu opracowano i zatwierdzono także herb jego rodzinnej miejscowości Dłutowa⁴¹.

Tobjańskiego tak wspomina jego długoletni współpracownik z TMD dr Jan Jagusiak⁴²:

Mieszkał przez kilkadziesiąt lat poza Dłutowem, w Zduńskiej Woli, ale nigdy, w żadnym roku nie zerwał kontaktów z macierzystą gminą. [...] Tu, a także w zduńskowolskim mieszkaniu spółdzielczym, gromadził i opracowywał ma-

³⁷ Tobjański, *Dzieje Dłutowa i wsi okolicznych*.

³⁸ Jagusiak, „Rozmowa z dr Zbigniewem Tobjańskim – autorem monografii «Dzieje Dłutowa i wsi okolicznych 1398–2003»”, 26–7.

³⁹ Obecnie redaktorem „Kroniki Gminy Dłutów” i jednocześnie prezesem TMD jest Krzysztof Ochnicki.

⁴⁰ Zestawienie publikowanych prac Tobjańskiego może być niepełne, ze względu na ukazywanie się jego tekstów najczęściej w lokalnej prasie lub w opracowaniach dziś trudno dostępnych dla szerszej liczby odbiorców ze względu na niski nakład.

⁴¹ „Pasje doktora Tobjańskiego”, 5.

⁴² Dr Jan Jagusiak – pedagog, socjolog, publicysta, członek Towarzystwa Miłośników Dłutowa (od 1997), wiceprezes i prezes (2016–2020). Od wielu lat mieszka w Pabianicach.

teriały, które przyniosły w efekcie kilkadziesiąt artykułów w prasie lokalnej, kilka broszur związanych z Dłutowem, a ponadto pracochłonne dzieło życia – monografię *Dzieje Dłutowa i wsi okolicznych*. W burzliwych latach dziewięćdziesiątych ub. wieku inicjował i prowadził spotkania „otwarte” z mieszkańcami sołectw; dorośli i młodzi prowadzili z nim ostre – ale zawsze w granicach kultury – spory na temat przeszłości odległej i niedawno »upadłej«, a także o bieżących problemach i niepewnej, trudnej przyszłości rolnictwa i całej gospodarki. Znamca polityki, a zwłaszcza historii, jest zapewne do dziś dobrze wspominany przez dyskutantów sprzed ćwierćwiecza. On sam zbierał „przy okazji” materiały wykorzystane w następnych latach do pisania monografii i tworzenia Izby Tradycji Gminy Dłutów. Przez ponad 20 lat intensywnej działalności społecznej musiał wykonać co najmniej kilkaset krótkich, a także dalekosiężnych przejazdów (godzinnych i całonocnych): do sołectw i instytucji gminnych oraz powiatowych, a także do archiwów i bibliotek w największych ośrodkach krajowych i wojewódzkich. Oczywiście, trudno zliczyć, ile to wymagało czasu, a zwłaszcza ile to kosztowało, gdy koszty przejazdów „poszukiwacz” pokrywał niemal w stu procentach z budżetu rodzinnego. [...] Historyk, działacz organizacji w Dłutowie, Zduńskiej Woli i w Sieradzu – twórczy, ale i on w ostatnich kilku latach nie w pełni sprawny, z kulą konieczną przy chodzeniu. [...] Zachęcał członków Towarzystwa Miłośników Dłutowa do dalszych poszukiwań z tej dziedziny. [...] Wszelkie inicjatywy Prezesa Tobjańskiego od początku istnienia TMD kierowane były na młode pokolenie; stąd istnienie i współdziałanie z kołem młodzieżowym, a także z już dorosłymi [...]. Niezwykle trudna sytuacja rodzinna nie załamała Tego społecznika w pracy [...] słuszne były więc, potwierdzone sytuacją całej rodziny, opinie wyrażone przez zebranych przy grobie, że On wraz z żyjącymi jeszcze żoną i córką, przeszli „czyścicie” już na tej ziemi⁴³.

Tobjański zmarł w wieku 83 lat po długiej i ciężkiej chorobie 3 XI 2015 r. w Zduńskiej Woli⁴⁴. Zgodnie ze swoją wolą spoczął 6 XI w grobie rodzinnym na starym cmentarzu rzymskokatolickim w Pabianicach (kwatera VI). W ostatnim pożegnaniu oprócz najbliższej rodziny, uczestniczyli licznie zebrani członkowie TMD, przyjaciele, koledzy i przedstawiciele samorządu gminy

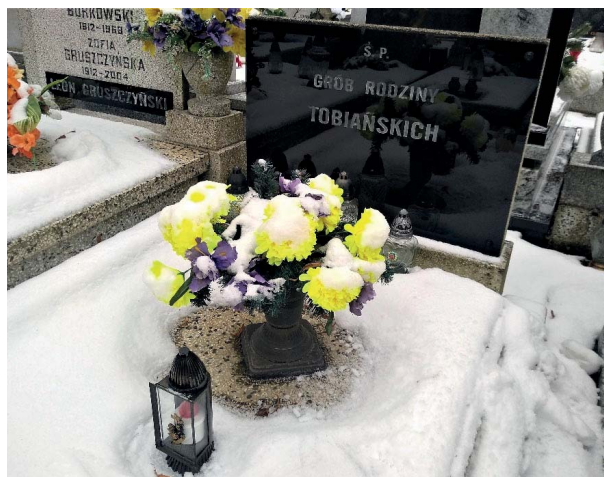
⁴³ „Wspomnienia Jana Jagusiaka”.

⁴⁴ „Zbigniew Tobjański – nekrolog”.

Dłutów. W imieniu towarzystwa regionalnego zmarłego pożegnał dr Jan Jagusiak, stwierdzając:

Pracowitość, niezwykła cierpliwość i godzenie się z „wyrokami losu” to Jego cenne, osobiste zalety, niezbędne zwłaszcza w związku z chorobą od dzieciństwa córką oraz postępującą chorobą, zawsze Go wspierającej Żony. Oto losy ludzkie: trzysobowa rodzina, a w końcu każdy w niej ciężko chory i wymagający pomocy⁴⁵.

Za swoją działalność Tobjański został odznaczony m.in. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Srebrnym Krzyżem Zasługi, odznaką „Zasłużony Działacz Kultury”, odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego oraz licznymi odznaczeniami ruchu młodzieżowego.

Fot. 2. Grób Zbigniewa Tobjańskiego na cmentarzu katolickim w Pabianicach
Archiwum Jarosława Stulczewskiego (fot. J. Stulczewski, styczeń 2021)

Tobjański, mimo silnego związku przez pracę zawodową z aparatem partyjnym PZPR, wykazał się ogromną i sumienną społecznikowską pracą na rzecz własnego regionu. Jego opracowania, choć niekiedy noszące znamiona propagandy komunistycznej, pozostają cennym źródłem informacji dla historyków,

⁴⁵ Jagusiak, „Dr Zbigniew Tobjański”, 9.

ale zwłaszcza miejscowych regionalistów. Bez wątplenia był pasjonatem odkrywania dziejów własnego regionu, zwłaszcza Dłutowa – miejsca, z którego pochodził. Pozostawił po sobie pokaźną liczbę inicjatyw i prac, z których niektóre są kontynuowane w dalszym ciągu. Z jednej strony jest przykładem typowego aparatczyka partyjnego, a z drugiej strony gorliwego archiwisty i zaangażowanego publicyście i regionalisty.

Wykaz publikowanych prac Zbigniewa Tobjańskiego (w układzie rzeczowo-chronologicznym)

1. Książki i broszury

- *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Łodzi (1926–1976)*, Łódź 1976.
- *Pracownicy archiwum łódzkiego 1926–1976*, Łódź 1976.
- *Zasób archiwalny WAP Łódź. Oddział Sieradz, Ekspozytura Pabianice*, Łódź 1976.
- *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim*, [Łódź 1976].
- *Otto Heike dyrektor Ojczyźnianego Archiwum i Muzeum Ziomkostwa Wisła-Warta*, Łódź 1976.
- [współaut.] Alicja Gryciuk i Krystyna Jachimek, *Zasób archiwalny Archiwum Państwowego województwa skierniewickiego*, Rawa Mazowiecka 1976.
- *Z dziejów Dłutowa (1398–1976)*, Dłutów 1977.
- *Spółdzielnia Pracy Tkacko-Dziewiarska im. W. Wróblewskiego w Dłutowie w latach 1946–1976*, Dłutów 1977.
- *Związek Młodzieży Polskiej Ziemi Sieradzkiej*, Sieradz 1978.
- [współaut.] Ryszard Poradowski, *Tędy szli gdzie dzisiaj słońce. Komisja Historyczna RW FSZMP w Sieradzu*, Sieradz 1980.
- [współaut.] Jerzy Kowalski, *Dzieciństwa drzewa tam rosną. 5 lat działalności Sieradzkiej Chorągwi Związku Harcerstwa Polskiego, harcerstwo Ziemi Łaskiej 1912–1980*, Sieradz 1980.
- *Sztafeta pokoleń. Izba Tradycji Ruchu Młodzieżowego w Sieradzu*, Sieradz 1981.
- *Z działalności Komisji Historii Ruchu Młodzieżowego w Sieradzu*, Sieradz 1983.
- *Nasze miejsce na ziemi. X lat organizacji wojewódzkiej ZSMP w Sieradzu*, Sieradz 1986.

- *Władze Wojewódzkiej Organizacji PZPR w Sieradzu w latach 1975–1986*. Sieradz, 1986.
- [współaut.] Jan Góral i Ryszard Kotewicz, *Zarys dziejów Zelowa*, Zelów 1987.
- *Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Dłutowie (1947–1987)*, Dłutów 1987.
- *Dłutów ze starej fotografii*, Dłutów 1988.
- *Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Drużbicach. Jej działalność w latach 1946–1988*, Drużbice 1989.
- [współaut.] Ryszard Książczyk, *80 lat harcerstwa. Łask, Poddębice, Sieradz, Wieluń, Zduńska Wola*, Sieradz 1991.
- *Czesi w Polsce*, Kraków 1994.
- *Rodzina po mieczu i po kądzieli*, Zduńska Wola 1994.
- *Bibliografia członków Stowarzyszenia Historycznego „Pokolenia” w Sieradzu (1973–1996)*, Sieradz 1996.
- *Dzieje Dłutowa i wsi okolicznych (1398–2003)*, Dłutów 2004.

2. Redagowane prace zbiorowe

- *Wspomnienia i życiorysy działaczy ruchu robotniczego*, Sieradz, 1984.
- *Z tradycji ruchu robotniczego w województwie sieradzkim*, [współred.] Norbert Kołomejczyk i Władysław Mroczkowski, Warszawa–Łódź 1986.
- *Z dziejów ruchu młodzieżowego w województwie sieradzkim. Część I (1918–1976)*, [współred.] Edward Nowak, Sieradz 1987.
- *Szkice z dziejów Związku Harcerstwa Polskiego w województwie sieradzkim*, Sieradz 1988.

3. Artykuły

- „Archiwum skarbnicą wiedzy o Łodzi i regionie”, *Głos Robotniczy* 214 (1973): 6.
- „Jak Czesi kupili Zelów”, *Głos Robotniczy* 227 (1973): 3.
- „Głowa za zagubienie pieczęci”, *Głos Robotniczy* 238 (1973): 4.
- „Sowa bogiem Wadlewa”, *Głos Robotniczy* 261 (1973): 3.
- „Faktorzy i włodarze dłutowskiego klucza”, *Głos Robotniczy* 268 (1973): 5.
- „Zapomniany obraz miasta”, *Głos Robotniczy* 272 (1973): 5.
- „Stary zegar i duchy”, *Głos Robotniczy* 286 (1973): 4.
- „Adam i Ewa w herbie”, *Głos Robotniczy* 6 (1974): 5.
- „Zduńskowolscy bezrobotni i sieradzki starosta”, *Głos Robotniczy* 22 (1974): 4.

- „Zadania archiwów państwowych”, *Głos Robotniczy* 103 (1974): 6.
- „Kłopoty z duchami dłutowskiego plebana”, *Głos Robotniczy* 194 (1974): 5.
- „Wieża dla poborcy”, *Ekspres Ilustrowany* 211 (1974): 2.
- „Powstańcy Ziemi Łęczyckiej”, *Ziemia Łęczycka* 3 (1974): 5.
- „W walce z caratem i sanacją”, *Ziemia Łęczycka* 28 (1974): 5.
- „Celibat czy Ewa”, *Głos Robotniczy* 199 (1974): 6; 302 (1974): 28–29.
- „Kot ludożerca”, *Ekspres Ilustrowany* 245 (1974): 4.
- „Czy w ratuszu straszy”, *Ekspres Ilustrowany* 27 (1975): 7.
- „Kształcenie pracowników państwowej służby archiwalnej w Polsce”, *Archiwista* 3 (1976): 10–14.
- „Z działalności KPP w Zduńskiej Woli”, *Biuletyn Komisji Historycznej Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej* 1 (1977), 32–34.
- „Zasób Archiwum Państwowego w Sieradzu”, *Biuletyn Komisji Historycznej Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej* 1 (1977): 69–74.
- „Związek Walki Młodych Ziemi Sieradzkiej”, *Biuletyn Komisji Historycznej Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej* 2 (1978): 1–34.
- „Ruch młodzieżowy ziemi sieradzkiej”, *Biuletyn Komisji Historycznej Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej* 3 (1978): 2–7.
- „Z działalności Komisji Historycznej w 1979 r.”, *Biuletyn Komisji Historycznej Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej* 5 (1980): 74–82.
- „Materiały do historii ruchu młodzieżowego ziemi sieradzkiej w archiwach FSZMP”, *Biuletyn Komisji Historycznej Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej* 6 (1980): 1–34.
- „Zduńskowolskie tradycje 1 majowe”, *Nad Wartą* 18 (1981): 3.
- „Inaczej stać się nie mogło”, *Nad Wartą* 31 (1982): 3.
- „Znów usłyszano strzały pod lasem”, *Nad Wartą* 32 (1982): 3.
- „Z dziejów KPP w Zduńskiej Woli”, *Głos Robotniczy* 187 (1982): 3.
- „Bataliony Chłopskie ziemi sieradzkiej”, *Biuletyn Komisji Historycznej Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej* 7 (1982/1983): 1–21.
- „Związek Walki Młodych był naszą siłą”, *Nad Wartą* 5 (1983): 1.
- „Ku zjednoczeniu partii klasy robotniczej”, *Nad Wartą* 50 (1983): 1.

- „Pod martwym zda się popiołem żarzyły się iskry buntu”, *Nad Wartą* 9 (1984): 5.
- „Sznurem, metrem, krokami”, *Nad Wartą* 36 (1984).
- „To dla ciebie najgorętsze słowa wszystkie serca siły wszystkich rąk”, *Nad Wartą* 43 (1984): 5.
- „Z działalności Wojewódzkiej Komisji Historii w Sieradzu”, *Biuletyn Komisji Historycznej Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej* 8–9 (1983/1984): 1–10.
- „Delegat na II Kongres PPS-Lewicy”, [w:] *Wspomnienia i życiorysy działaczy ruchu robotniczego*, Sieradz 1984: 44–7.
- „Działacze KPP powiatu łęczyckiego”, [w:] *Wspomnienia i życiorysy działaczy ruchu robotniczego*, Sieradz 1984: 118–23.
- „Z dziejów KPP w Wieluniu”, [w:] *Wspomnienia i życiorysy działaczy ruchu robotniczego*. Sieradz 1984: 124–30.
- „Zmienne koleje losu Bronisława Frątczaka”, [w:] *Wspomnienia i życiorysy działaczy ruchu robotniczego*, Sieradz 1984: 70–1.
- „Bieda i rosnąca świadomość skierowała me kroki do KPP”, *Nad Wartą* 48 (1984).
- „Z pobytu Władysława Gomułki w więzieniu sieradzkim”, *Ideologia i polityka* 11 (1985): 135–40.
- „Wojewódzka Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza Komisji Ruchu Młodzieżowego”, *Nad Wartą* 10 (1985): 4.
- „Jechali budować nowe życie”, *Nad Wartą* 11 (1985): 4.
- „To dla ciebie ukochany kraju”, *Nad Wartą* 18 (1985): 4.
- „Młodzież w budowie nowej Polski”, *Biuletyn Komisji Historycznej Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej* 10 (1985): 10–16.
- „Grupa bojowa «Kwiat Paproci»”, *Nad Wartą* 2 (1986): 7.
- „Z myślą o tradycjach”, *Nad Wartą* 23 (1986).
- „Z Sieradza i Rawicza pod Warszawę”, *Nad Wartą* 40 (1986): 5.
- „Komunistyczna Partia Polski w Zduńskiej Woli. Chronologiczny przegląd wydarzeń 1918–1939”, [w:] *Z tradycji ruchu robotniczego w województwie sieradzkim*, Warszawa – Łódź 1986: 21–28.
- „Z dziejów ruchu robotniczego w Zelowie 1918–1939”, [w:] *Z tradycji ruchu robotniczego w województwie sieradzkim*. Warszawa–Łódź, 1986: 29–37.

- „Z pobytu Władysława Gomułki w więzieniu sieradzkim”, [w:] *Z tradycji ruchu robotniczego w województwie sieradzkim*, Warszawa–Łódź 1986: 187–88.
- „Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej w Zduńskiej Woli. Chronologiczny przegląd wydarzeń”, [w:] *Z dziejów ruchu młodzieżowego w województwie sieradzkim. Część I (1918–1976)*, Sieradz 1987: 136–43.
- „Droga do zjednoczenia PPR i PPS w byłych powiatach łaskim, sieradzkim i wieluńskim”, *Biuletyn Wojewódzkiej Komisji Historycznej Ruchu Młodzieżowego* 12 (1987/1988): 1–12.
- „Droga do Sejmu wiodła przez walkę”, *Biuletyn Wojewódzkiej Komisji Historycznej Ruchu Młodzieżowego* 12 (1987/1988): 29–35.
- „Marszowym krokiem dążymy do celu”. *Biuletyn Wojewódzkiej Komisji Historycznej Ruchu Młodzieżowego* 12 (1987/1988): 61–67.
- „Związek Walki Młodych ziemi sieradzkiej”, *Biuletyn Wojewódzkiej Komisji Historycznej Ruchu Młodzieżowego* 12 (1987/1988): 68–73.
- „Związek Młodzieży Socjalistycznej w regionie sieradzkim 1967–1976”, *Biuletyn Wojewódzkiej Komisji Historycznej Ruchu Młodzieżowego* 12 (1987/1988): 74–83.
- „Centralne uroczystości zjednoczeniowe ruchu młodzieżowego”, *Biuletyn Wojewódzkiej Komisji Historycznej Ruchu Młodzieżowego* 12 (1987/1988): 116–18.
- „Historia związków młodzieżowych”, *Biuletyn Wojewódzkiej Komisji Historycznej Ruchu Młodzieżowego* 12 (1987/1988): 147–49.
- „Przyczynek do dziejów harcerstwa w województwie sieradzkim”, [w:] *Szkice z dziejów Związku Harcerstwa Polskiego w województwie sieradzkim*, Sieradz 1988: 14–23.
- „Zduńskowolskie tradycje”, *Nad Wartą* 41 (1988): 7.
- „Aby zbrodnie nie odeszły w zapomnienie”, *Nad Wartą* 42 (1988): 5.
- „Po wsze czasy”, *Nad Wartą* 41 (1989): 5.
- „Karczmy w dobrach pabianickich”, *Nowe Życie Pabianic* 35 (1992): 4.
- „U Kindlerów i Eisnerów”, *Nowe Życie Pabianic* 40 (1992): 4–5; 41 (1992): 4.
- „Pabianiccy mariawici”, *Nowe Życie Pabianic* 45–46 (1992): 4.
- „Radość i troska – 11 listopada 1918 r. w Pabianicach”, *Nowe Życie Pabianic* 46 (1992): 3.
- „O czym donosiła prasa w 1927 roku”, *Nowe Życie Pabianic* 48 (1992): 5.
- „Kłopoty z duchami”, *Nowe Życie Pabianic* 50 (1992): 4.

- „O czym donosiła prasa w święta 1927–1937”, *Nowe Życie Pabianic*, 52 (1992): 18.
- „Powstanie styczniowe na naszym terenie”, *Nowe Życie Pabianic* 1 (1993): 5.
- „O czym donosiła prasa zimą 1926–1937”, *Nowe Życie Pabianic* 3 (1993): 10.
- „O czym donosiła prasa w 1913 r.”, *Nowe Życie Pabianic* 5 (1993): 5.
- „O czym donosiła prasa w 1927 r.”, *Nowe Życie Pabianic* 9 (1993): 5.
- „Spadkobiercy Gottlieba Krusche. Pabianickie fortuny”, *Nowe Życie Pabianic* 12–13 (1993): 4–5.
- „Kolorowe jarmarki”, *Nowe Życie Pabianic* 16 (1993): 5.
- „O czym donosiła prasa w latach 1929–1930”, *Nowe Życie Pabianic* 21 (1993): 9.
- „Kłusownik zabił gajowego – płatni mordercy z Pabianic”, *Nowe Życie Pabianic* 23 (1993): 4.
- „O chrzcinach w Hulance i Maciaszczykowej kobyle”, *Nowe Życie Pabianic* 25 (1993): 6.
- „O dłutowskim dziedzicu i sprytnym chłopie z Dąbrowy”, *Nowe Życie Pabianic* 25 (1993): 6.
- „Jak pabianiczanie emigrowali do Brazylii”, *Nowe Życie Pabianic* 38 (1993): 1; 17 (1994): 4.
- „Kościół ewangelicko-augsburski”, *Nowe Życie Pabianic* 39 (1993): 8.
- „Dlaczego zabiłem”, *Nowe Życie Pabianic* 42 (1993): 5; 43 (1993): 4–5.
- „Cmentarz ewangelicki”, *Nowe Życie Pabianic* 44 (1993): 3.
- [współaut.] Wojciech Szymczak, „Z działalności Delegatury Wojewódzkiej w Sieradzu Okręgowej Komisji BZpNP w Łodzi – Instytutu Pamięci Narodowej w latach 1985–1994”, *Biuletyn Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi Instytutu Pamięci Narodowej* 3 (1994): 164–67.
- „Czesi w Polsce”, *Więści Żelowskie* 6 (1994): 12.
- „Dole i niedole «Prawdy»”, *Nowe Życie Pabianic* 8 (1994): 4.
- „Kościół Zielonoświątkowy w Pabianicach”, *Gazeta Pabianicka* 29 (1994): 10.
- „Herb Dłutowa”, *Gazeta Pabianicka* 29–30 (1994): 7.
- „Mogiły i grobowce dłutowian”, *Nowe Życie Pabianic* 34–35 (1994): 3.
- „Jak się dziedzic żenił”, *Gazeta Pabianicka* 35 (1994): 7.
- „Przygody dzielnego wachmistrza Bolesława”, *Nowe Życie Pabianic* 36 (1994): 3.
- „Wadlewska klucha”, *Nowe Życie Pabianic* 37 (1994).

- „Pod ciosem chłopskich kijów. Tajemnice starego dębu”, *Nowe Życie Pabianic* 39 (1994): 3.
- „Zanim powstały Pabianice”, *Gazeta Pabianicka* 39–40 (1994): 8.
- „Żydowska mykwa”, *Nowe Życie Pabianic* 40 (1994): 3.
- „Honory dla marszałka”, *Nowe Życie Pabianic* 40 (1994): 3.
- „Po mieczu i kądzieli”, *Nowe Życie Pabianic* 40 (1994): 4.
- „Spirytus i woda kolońska”, *Nowe Życie Pabianic* 45 (1994): 3.
- „Niedaleko od Pabianic”, *Nowe Życie Pabianic* 45–47 (1994): 3.
- „Krowy i Rosjanie”, *Nowe Życie Pabianic* 47 (1994): 3.
- „Czeskie osadnictwo w Pabianicach”, *Gazeta Pabianicka* 45–48 (1994): 10.
- „Dzieje Dłutowa”, *Gazeta Pabianicka* 48 (1994): 6; 49 (1994): 5; 50/51 (1994): 7.
- „Jak kościół w Dłutowie budowano”, *Nowe Życie Pabianic* 49–50 (1994): 3.
- „Ile liczy Lutomiersk”, *Ekspres Ilustrowany* 97 (1994): 13.
- „Dłutów z herbem”, *Fakty, komentarz, informacje* 2 (1995): 2.
- „Dzieje Dłutowa”. *Gazeta Pabianicka* 1 (1995): 4; 2 (1995): 7; 7 (1995): 7; 9 (1995): 6; 11–12 (1995): 4; 13 (1995): 6.
- „Opłatki z pabianickiej mąki”, *Nowe Życie Pabianic* 3 (1995): 13.
- „Mojżeszowi wyznawcy”, *Nowe Życie Pabianic* 6 (1995): 4–5.
- „Tylko dla dłutowian z Huty. Dlaczego wójt się powiesił”, *Gazeta Pabianicka* 6–7 (1995).
- „Dłutowska szkoła (1812–1949)”, *Nowe Życie Pabianic* 7 (1995): 5.
- „Dzieje dłutowskiej szkoły”, *Nowe Życie Pabianic* 8 (1995): 3.
- „Huta Dłutowska 1919–1946”, *Gazeta Pabianicka* 8 (1995): 6.
- „Szpaler przed dłutowską koźą”, *Fakty, komentarz, informacje* 9 (1995): 17.
- „Cichy ślub dłutowskiego dziedzica”, *Fakty, komentarz, informacje*, 10 (1995): 17.
- „Jak Eisert i Ender polowali”, *Nowe Życie Pabianic* 12 (1995): 4.
- „Topornicy i wodniacy”, *Nowe Życie Pabianic* 13 (1995): 4.
- „Świątynie miasta”, *Nowe Życie Pabianic* 14 (1995): 5.
- „Ślądkowice”, *Gazeta Pabianicka* 16 (1995): 5.
- „Przynależność administracyjna Dłutowa”, *Gazeta Pabianicka* 17/18, (1995): 7.
- „O śmierci co na sakiewki polowała”, *Nowe Życie Pabianic* 18 (1995): 3.
- „Jak młynarz Kolasa z pluskwami walczył”, *Nowe Życie Pabianic* 27 (1995): 6.

- „Jak w zwierzynieckiej szkole po łapach bili”, *Nowe Życie Pabianic* 27 (1995): 10.
- „Towarzystwo Miłośników Dłutowa”, *Tygodnik Piotrkowski* 33 (1995): 2.
- „Jak ongiś w Łasku bywało”, *Gazeta Pabianicka* 31 (1995): 8–9; 32 (1995): 6; 34 (1995): 5; 35 (1995): 6.
- „Dłutów Poduchowny”, *Gazeta Pabianicka* 26 (1995): 5; 27–28 (1995): 6; 34 (1995): 7.
- „O drużbickiej parafii i plebanie z Krzepczowa”, *Nowe Życie Pabianic*, 31 (1995): 4.
- „Biedna wieś”, *Nowe Życie Pabianic* 32 (1995): 5.
- „Wadlew zwany Wadlewem”, *Nowe Życie Pabianic* 34 (1995): 5.
- „Kiedy Orzk był Blendowem”, *Gazeta Pabianicka* 35 (1995): 6; 37 (1995): 4.
- „Będzie wiejska oczyszczalnia ścieków”, *Nowe Życie Pabianic* 37 (1995): 4.
- „Skromne początki”, *Gazeta Pabianicka* 38 (1995): 6.
- „Z dziejów Orzka”, *Gazeta Pabianicka* 39 (1995): 7.
- „Właściciele Łasku”, *Gazeta Pabianicka* 40–41 (1995): 6.
- „Pielgrzym i samotnik”, *Nowe Życie Pabianic* 41 (1995): 8.
- „Leszczyny – trochę historii”, *Gazeta Pabianicka* 42 (1995): 6.
- „Łaziska”, *Gazeta Pabianicka* 43 (1995): 6.
- „Czyżemin”, *Gazeta Pabianicka* 45 (1995): 7.
- „Właściciele dłutowskich dóbr”. *Gazeta Pabianicka* 48 (1995): 7.
- „Harcerze z Dłutowa”, *Nowe Życie Pabianic* 48 (1995): 8.
- „Mierzączka”, *Gazeta Pabianicka* 49 (1995): 7.
- „Wigilia i szabla dziedzica Kamockiego”, *Gazeta Pabianicka* 51/52, (1995): 6.
- „Od zaręczyn do wesela”, *Gazeta Pabianicka* 1 (1996): 5; 3 (1996): 6; 4 (1996): 7.
- „Z dziejów dłutowskiego folwarku”, *Kurier Pabianicki* 1 (1996): 7.
- „Przynależność administracyjna Pabianic”, *Gazeta Pabianicka* 2 (1996): 8; 3 (1996): 9; 4 (1996): 9.
- „Pierwszy rok po wojnie”, *Kurier Pabianicki* 7–9 (1996): 6.
- „Car daleko, dziedzic blisko”, *Kurier Pabianicki* 7–8 (1996): 7.
- „Ulicą Japońską do Ksawerowa”, *Nowe Życie Pabianic* 8 (1996): 4–5.
- „Jak «pięść pancerna» von Müllera ominęła Pabianice”, *Nowe Życie Pabianic* 10 (1998): 5.
- „Pomnik bohaterom września 1939 r.”, *Kronika Gminy Dłutów* 5 (2000).

- „Huta Dłutowska (wrzesień 1939 i styczeń 1945)”, *Kronika Gminy Dłutów* 5 (2000): 21–22.
- „Wigilia i szabla dziedzica Kamockiego”, *Kronika Gminy Dłutów* 5 (2000): 30–31.
- „Sowa bogiem Wadlewa”, *Kronika Gminy Dłutów* 5 (2000): 47–49.
- „Nasze harcerskie lato”, *Kronika Gminy Dłutów* 6–7 (2001/2002): 8–11.
- „Jak Eisert i Ender polowali?”, *Kronika Gminy Dłutów* 6–7 (2001/2002): 26–27.
- „X-lecie Towarzystwa Miłośników Dłutowa”, *Kronika Gminy Dłutów* 8 (2005): 20–22.
- „Odeszli od nas”, *Kronika Gminy Dłutów* 8 (2005): 23–25.
- „Rodzina Kociołków”, *Kronika Gminy Dłutów* 8 (2005): 37–39.
- „O dłutowskim dziedzicu i sprytnym chłopie z Dąbrowy”, *Kronika Gminy Dłutów* 8 (2005): 56–57.
- „Obchody X-lecia TMD”, *Kronika Gminy Dłutów* 9 (2006): 7–9.
- „Medal pamiątkowy Leszka Czarnego”, *Kronika Gminy Dłutów* 9 (2006): 9–11.
- „Okupacyjna młodość w Dłutowie”, *Kronika Gminy Dłutów* 9 (2006): 18–24.
- „O śmierci, co na sakiewki polowała”, *Kronika Gminy Dłutów* 9 (2006), 41–42.
- „O koniokradach z odrąbaną ręką”, *Kronika Gminy Dłutów* 9 (2006): 42–43.
- „Dziesięć lat Kroniki Gminy Dłutów”. *Kronika Gminy Dłutów* 10 (2007): 12–13.
- „Dłutów – Piaski”, *Kronika Gminy Dłutów* 12 (2009): 15–18.
- „Jak ongiś w Łasku bywało”, *Kronika Gminy Dłutów* 12 (2009): 47–49.
- „Łódź, Litzmannstadt lub Wandalennstadt”, *Kronika Gminy Dłutów* 12 (2009): 49–50.

4. Wydawnictwa zwarte w języku czeskim

- *Z Dějin Českeho Zelova*, Zelov 1976.

5. Artykuły w języku czeskim

- „Zelov v meziválečnem období”, *Život* 7 (1973): 4.
- „Z dějin českého Zelova”, *Život* 8 (1973): 10.
- „Zelov 1945–1972”, *Život* 9 (1973): 4.

- „O radničních hodinách”, *Život* 11 (1973): 8.
- „Z revolučních tradic zelovských Čechů”, *Život* 12 (1973): 10.
- „Češi vězeni «Warthelandu»”, *Život* 4 (1974): 6.
- „Momentky ze Zelova”, *Život* 1 (1975): 10.
- „Tkalcovské družstevnictví”, *Život* 2 (1975): 10.
- „Z historie českého starobnice”, *Život* 2 (1975): 10.
- „Pisemné prameny o českých kolonistech v lodzském archivu”, *Život* 7 (1975): 11.
- „Podíl Čechu na rozvoji Żyrardova”, *Život* 6 (1976): 10.
- „Poklad starých mincí v Łasku”, *Život* 8 (1976): 11.
- „Z dějin třídních bojů Żirardova”, *Život* 10 (1976): 2–3; 11 (1976): 10.
- „Zdařilá publikace”, *Život* 4 (1977): 11.
- „Nejen pro krajany”, *Život* 9 (1977): 8.
- „230 let Vilkého Tábora v Polsku”, *Život* 1 (1978): 11.
- „Z minulosti Střelina a Husince”, *Život* 2 (1978): 10.
- „Jak Češi koupili Kamienici”, *Život* 9 (1979): 2–3.
- „Z dějin dělnického hnutí v Zelové”, *Život* 10–12 (1982): 3.
- „Moravané za řekou Psinou. V Křyzanovicích”, *Život* 2 (1983): 12.
- „Moravané za řekou Psinou. V Krzanowicích”, *Život* 7 (1983): 7.
- „Blahopřejeme”, *Život* 7 (1983): 23.
- „Moravané za řekou Psinou. V Kornilovsko-opavském Knížeství”, *Život* 8 (1983): 8.
- „Pro vzájemné poznání”, *Život* 10 (1983): 10–11.
- „Z dějin varšavských Čechů”, *Život* 4 (1984): 6–7.
- „Z tradice žyrardovských Čechů”, *Život* 5 (1984): 8.
- „Moravané za řekou Psinou. V Velkých Petrovicích”, *Život* 9 (1984): 8, 11.
- „Kucow minulost a dnešek (1818–1884)”, *Život* 11 (1984): 10.
- „Moravané za řekou Psinou. Historie velkopetrovických požárníků”, *Život* 12 (1984): 13.
- „Češi antifašisté v sieradském vězení”, *Život* 4 (1985): 13.
- „Vzpomínka na Teofila Millera”, *Život* 5 (1985): 21.
- „Čeští Vlastenci ve fašistickém vězení v Brzegu”, *Život* 7 (1985): 11.
- „Tkalcovská družstwa”, *Život* 11 (1985): 12.
- „Velké a malé problémy”, *Život* 11 (1985): 13.
- „Pionýrská léta Velkých Petrovic a Krzyżanowic”, *Život* 3 (1986): 8, 17.
- „Kčlátku Krzysztofa Smolany – Kultúrna sociálna spoločnosť Čechov a Slováku v Polsku 1956–1961”, *Život* 11 (1986): 7.

- „Usidlování ve Slezsku do počátku 20.století”, *Život* 10–11 (1986): 12; 1 (1987): 13; 2 (1987): 13.
- „Ratibořské a hlubčické vesnice 1918–1985”, *Život* 4 (1987): 12.
- „Kultura českých osadníků v 19.století”, *Život* 7 (1987): 10.
- „V opolských lesích”, *Život* 9 (1987): 13.
- „České obyvatelstvo Zelova v 18–20.století”, *Život* 4 (1988): 6.
- „Zamestání českého obyvatelstva po roce 1945”, *Život* 11 (1988): 12; 12 (1988): 7.
- „Po stopách minulosti. Alois Jirásek a letopisy”, *Život* 1 (1989): 13.
- „Češi v Polsku. Po stopách českých bratří”, *Život* 3 (1989): 12.
- „Věrná lidská paměť”, *Život* 2 (1990): 7.
- „Češi v Polsku. Rukopisy českých bratří”, *Život* 4 (1990): 7.
- „Nová historická práce”, *Život* 5 (1990): 6.
- „Poslední cesta lidických dětí”, *Život* 8 (1990): 6.
- „Češi v Polsku. České školství v Polských zemích”, *Život* 10–12 (1990): 6.
- „Moravané za řekou Psinou. Velké Petrovice v kronikách”, *Život* 4 (1991): 6.
- „Česká kolonie na Volyni”, *Život* 7 (1991): 7.
- „Češi v Polsku. Osada českých tkalců v Polské Kamenici”, *Život* 9 (1991): 7.
- „Těšínské Slezsko”, *Život* 10 (1991): 6.
- „Zaolzie”, *Život* 10 (1991): 6.

■ Bibliografia

- Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa.
- „Dłutowskie korzenie. W przestworzach i na morzu”. *Kronika Gminy Dłutów* 2 (1997): 17. Gmina Dłutów. Serwis internetowy Gminy Dłutów. „Towarzystwo Miłośników Dłutowa”. Udostępniono 29 stycznia 2021. <http://www.dlutow.pl/index.php/tow-miloslukow-dlutowa>.
- „Inwentarz archiwalny”. Udostępniono 29 stycznia 2021. [https://inwentarz.ipn.gov.pl/showDetails?id=100446821&q=tobia%C5%84ski&page=1&url=\[|typ=0\]](https://inwentarz.ipn.gov.pl/showDetails?id=100446821&q=tobia%C5%84ski&page=1&url=[|typ=0]).
- Jagusiak, Jan. „Dr Zbigniew Tobjański (1932–2015) – założyciel TMD”. *Kronika Gminy Dłutów* 19 (2016): 9.
- Jagusiak, Jan. „Regionalizm ponadlokalny”. W *Ja – regionalista. Refleksje, stanowiska, komentarze*, zredagował Damian Kasprzyk, 57–61. Łódź: Interdyscyplinarny Zespół Badania Wsi Uniwersytetu Łódzkiego, 2010.
- Jagusiak, Jan. „Rozmowa z dr Zbigniewem Tobjańskim – autorem monografii «Dzieje Dłutowa i wsi okolicznych 1398–2003»”. *Kronika Gminy Dłutów* 8 (2005): 26–27.

- Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Łodzi [1892–1947] 1948–1975. Archiwum Państwowe w Łodzi. 39/1063/0.
- „Ludność czeska na ziemiach polskich w XVIII–XX w.” Udostępniono 19 września 2022. https://nauka-polska.pl/#/profile/research?id=63717&_k=klbdec.
- „Pasje doktora Tobjańskiego”. *Nad Wartą* 31 (1995): 5.
- Pietrzak, Małgorzata. *Działalność harcerstwa w Łasku w latach 1916–2006*, Łask: b.w., 2007.
- „Relacja Jana Pietrzaka, sieradzkiego regionalisty”, 31 stycznia 2021. Archiwum Jarosława Stulczewskiego.
- Sieradzkie Pokolenia* 4 (1999): 13.
- Sieradz Nasze Miasto. „Biwakowali z historią”, 17 lipca 2001. <https://sieradz.nasze-miasto.pl/biwakowali-z-historia/ar/c8-5357407>.
- „Stowarzyszenie Historyczne «Pokolenia» w Sieradzu”. *Informator Nauki Polskiej* 3 (2003): 65.
- Szymczak, Wojciech, i Zbigniew Tobjański, „Z działalności Delegatury Wojewódzkiej w Sieradzu Okręgowej Komisji BZpNP w Łodzi – Instytutu Pamięci Narodowej w latach 1985–1994”. *Biuletyn Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi Instytutu Pamięci Narodowej* 3 (1994): 164–67.
- Tobjański, Zbigniew. *Bibliografia członków Stowarzyszenia Historycznego „Pokolenia” w Sieradzu (1973–1996)*. Sieradz: Stowarzyszenie Historyczne „Pokolenia”, 1996.
- Tobjański, Zbigniew. *Czesi w Polsce*. Kraków: Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Czechów i Słowaków w Polsce, Zarząd Główny, 1994.
- Tobjański, Zbigniew. *Dzieje Dłutowa i wsi okolicznych (1398–2003)*. Dłutów: Towarzystwo Miłośników Dłutowa, 2004.
- Tobjański, Zbigniew. „Nasze harcerskie lato”. *Kronika Gminy Dłutów* 6–7 (2001/2002): 8–11.
- Tobjański, Zbigniew. „Obchody X-lecia TMD”. *Kronika Gminy Dłutów* 9 (2006): 7–9.
- Tobjański, Zbigniew. „Okupacyjna młodość w Dłutowie”. *Kronika Gminy Dłutów* 9 (2006): 18–24.
- „Wspomnienia Jana Jagusiaka”, 1 lutego 2021. Archiwum Jarosława Stulczewskiego.
- „Zbigniew Tobjański – archiwista”. *Trybuna Ludu* 46 (1977): 9.
- Życie Pabianic – portal informacyjny. „Zbigniew Tobjański – nekrolog z portalu Życie Pabianic”, 3 listopada 2015. <https://www.zyciepabianic.pl/nekrolog/tobjanski-zbigniew.html>.